

INVAZE 1968. RUSKÝ POHLED

AKTIVITA: KONTRAREVOLUČNÍ SPIKNUTÍ

Anotace:	Aktivita je zaměřena na zvědomění konkrétních propagandistických nástrojů. Žáci pracují s příklady dobové propagandy a dezinformací, které se ve filmu objevují a které se snaží legitimizovat invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. S pomocí analýzy jednotlivých propagandistických výroků z hlediska pěti základních otázek mediální gramotnosti (Kdo? Co? Komu? Jak? Proč?) vyvozují zobecněné společné znaky.
Vzdělávací oblasti a obsahové vzdělávací okruhy:	ZV a GV: člověk a společnost, jazyk a jazyková komunikace OV: společenskovední vzdělávání / občanský vzdělávací základ, jazykové vzdělávání a komunikace
Průřezová témata:	ZV a GV: OSV, VDO (ZŠ), VMEGS, MV OV: OVDS
Klíčové kompetence:	ZV a GV: k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské OV: k řešení problémů, komunikativní, personální a sociální, občanské kompetence a kulturní povědomí
Doporučený věk:	14+
Cíle:	Žáci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ aplikují pět klíčových otázek mediální gramotnosti (Kdo? Co? Komu? Jak? Proč?) ▪ rozumí významu pojmu „propaganda“ a „dezinformace“ ▪ jsou schopni analyzovat nástroje politické propagandy ▪ uvědomují si typické znaky propagandistických nástrojů
Délka:	60 min. (včetně projekce)
Pomůcky:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PRACOVNÍ LIST (do skupin) ▪ MATERIÁL (rozstříhat do skupin) ▪ LIST PRO VYUČUJÍCÍ ▪ nůžky, psací potřeby ▪ flipchart/tabule
Postup:	1. Na úvod se žáků ptáme na otázky: <i>Co je propaganda?</i> a <i>Co jsou dezinformace?</i> Odpovědi zaznamenáváme na tabuli či flipchart. Společně v diskuzi dojdeme k základním definicím.

2. Následuje **projekce filmu**.
3. Bezprostředně po projekci provedeme stručnou reflexi metodou jednoho slova. Vyzveme žáky, ať řeknou jedno slovo, které je k filmu napadá. Slova zapisujeme na tabuli, mohou se opakovat.
Poznámka: Další metody reflexe emocí najdete v informačním textu *Jak na reflexi emocí po filmové projekci*.
4. Žáky rozdělíme do skupin po třech až čtyřech. Každé skupině přiřadíme jednu z citací **MATERIÁLU – VÝROKY**. Vybereme výroky, s nimiž se bude nejlépe pracovat. Skupiny si mohou výroky případně vylosovat.
5. Vyzveme žáky ve skupinkách k vyplnění **PRACOVNÍHO LISTU**, kde analyzují vybrané výroky z filmu.
6. Na tabuli či flipchart napíšeme otázky *Kdo? Co? Komu? Jak? Proč?* Společně sdělíme výsledky skupinové práce a k otázkám připsujeme odpovědi.

Reflexe:

Závěrečná reflexe probíhá formou diskuze nad zjištěnými odpověďmi. Ptáme se: *Jsou vaše odpovědi v souladu se společně nalezenými definicemi pojmů „propaganda“ a „dezinformace“ z úvodu hodiny? Který ze zkoumaných výroků považujete za dezinformační? Co bylo cílem sovětské propagandy? Dokážete uvést na příkladu analogické propagandistické postupy v dnešní době? Jak se můžeme bránit před politickou propagandou? Jak můžeme odlišit informaci od dezinformace či misinformace?*

Zkušenosti z praxe:

Dokument byl pro žáky srozumitelný. Při jeho sledování si zopakovali historické události srpna 1968 v Československu. Největší přínos aktivity spatřuji jednak v představení ruského pohledu na československé dějiny, který jinak není tolik prezentovaný, jednak v rozšíření a upevnění znalosti tématu dezinformace a práce s informacemi. Sami žáci spatřovali největší přínos aktivity právě v rozlišení pojmů dezinformace a propaganda. I když jsme ještě před zhlédnutím dokumentu stanovili definice těchto dvou pojmů, následně jsme podstatnou část lekce strávili jejich opětovným vysvětlováním a rozlišováním. Pomohly nám v tom také příklady z jiných období včetně současnosti – s ohledem na současnost byli žáci schopni pojmy aplikovat, příklady čerpali z různých případů, které zaznamenali v médiích, sociální sítě nevyjímaje.

Mgr. Jaroslav Taras, Gymnázium Jihlava

INVAZE 1968. RUSKÝ POHLED

MATERIÁL

VÝROKY

„Uvnitř komunistické strany pracují síly, které úzce spolupracují s kontrarevolučním podsvětím.“

dobová sovětská média

„Nejvíce se kontrarevoluce zaměřuje na mladé lidi. Snaží se využít jejich chuti se angažovat a jejich politické nezralosti.“

dobová sovětská média

„Na území Západního Německa se cvičí armády NATO. Pokud nezasáhneme, vtrhnou do Československa a zaberou ho.“

Boris Šmeljov, sovětský výsadkář

„Západ chtěl svést Československo ze správné cesty socialismu a znepřátelit ho se Sovětským svazem. Rozbít naši jednotu i celou Varšavskou smlouvu.“

Eduard Vorobjov, sovětský důstojník

„Většina lidí byla zmanipulována. Byli to živlové, kteří na ulicích neměli co dělat. Ostatní prostě nechápali, co se děje.“

Pavel Kosenko, sovětský generál

„Všichni jsou nakonec součástí kontrarevoluce. Nepřátelé socialismu pronikli hlouběji do nitra společnosti, než jsme si představovali. Masu lidí, která je proti nám, musíme, nehledě na její náladu, ochránit. Ne zničit, ale chránit.“

Boris Šmeljov, sovětský výsadkář

„Přijížděly k nám sanitky, měly na sobě kříž. Všechno sedělo, ale uvnitř nebyli zabítí nebo zranění. Když jsme vozy začali zastavovat, byly tam zbraně, automaty, pušky a granáty. To všechno se převáželo pod záminkou poskytnutí lékařské pomoci zraněným a rozdávalo se to obyvatelstvu.“

Pavel Kosenko, sovětský generál

„Vzpomínám si, jak na Ministerstvo zemědělství přivezli odněkud zbraně. Svolali k nim novináře a prohlásili: ‚Tohle jsou zbraně, které jsme zabavili kontrarevolucionářům.‘ Ten snímek se pak objevoval v takzvané Bílé knize, kterou vydala sovětská tisková agentura Novost. To měly být zabavené zbraně kontrarevolucionářů. Přitom šlo o odněkud přivezené zbraně Lidových milicí.“

Vladlen Krivošejev, sovětský novinář

„Z balkonu Národního muzea stříleli na naše vojáky. Museli se bránit. A teď se to představuje jako vandalismus Rusů.“

dobová sovětská média

„Na Vinohradské ulici u rozhlasu zaútočili extrémisté na vojenské auto. Proděravěli mu nádrže a zapálili je. Do rukou jim mohli padnout zbraně a vojáci proto museli vyhodit stroj do povětří. A teď sem zase vodí lidi.“

dobová sovětská média

„Zachránili jsme svět před třetí světovou válkou.“

Pavel Kosenko, sovětský generál

INVAZE 1968. RUSKÝ POHLED

PRACOVNÍ LIST

Pokuste se společně ve skupině odpovědět alespoň na některé z nabízených otázek:

Kdo je autorem výroku? Co o autorovi víte?

Co je obsahem sdělení? Jaké názory či hodnoty jsou ve sdělení přítomny? Jak by se mohly dát informace obsažené ve sdělení ověřit?

Komu je sdělení určeno? Jak může sdělení ovlivnit názory příjemců?

Jaký je jazyk sdělení? Které emoce může výrok vyvolávat?

Proč byl výrok pronesen? Kdo má ze sdělení prospěch či užitek?

PROPAGANDA A DEZINFORMACE

Propaganda: cílené šíření informací a myšlenek

Pojem „propaganda“ je odvozen z latinského Sacra Congregatio de Propaganda Fide, což byla kontrolní komise ustavená Vatikánem v roce 1662 pro propagaci římskokatolické víry. V kontextu protireformace slovo brzy pozbylo svou neutralitu a nabylo hanlivý tón, který mu zůstal dodnes. Propaganda je obecně definována jako systematické šíření informací a myšlenek, především neobjektivním nebo zavádějícím způsobem, za účelem prosazování nebo podpory politické kauzy nebo názoru.

V aktuálním kontextu mezinárodního vývoje je pojem propaganda nejčastěji spojován s politickým přesvědčováním a psychologickou válkou – ta je definována jako použití propagandy proti protivníkovi s cílem zlomit jeho vůli bojovat nebo se bránit, případně jej naklonit vlastní pozici. Propaganda může být využívána různými aktéry, v různých kontextech a pro různé účely, přičemž nástroje propagandy se neustále vyvíjejí.

Dezinformace: systematické a úmyslné klamání

Pojem „dezinformace“ znamená šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají. Je pozoruhodné, že tento dnes mezinárodně užívaný pojem pochází nejspíš z ruského *дезинформация* [dezinformacija], který byl prvně zaznamenán v roce 1949 (jak uvádí např. Oxford English Dictionary).

Misinformace: neúmyslně nesprávné informace

Misinformace je nesprávná nebo zavádějící informace, která není šířena ani systematicky, ani úmyslně s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří ji přijímají. Ačkoliv se jedná o neutrální jev, mohou misinformace v případech, kdy jsou šířeny ve velkém rozsahu a bez náležité opravy, vést ke stejnému výsledku jako dezinformace – tedy k přijetí rozhodnutí nebo osvojení názorů na základě nepravdivých informací.

Mezi výše uvedenými kategoriemi může být řada přechodů a mohou se vyskytovat i současně. Tyto jevy jsou také běžnou součástí veřejné debaty demokratické společnosti. Proto většina těchto jevů není v pozornosti demokratického státu a probíhá v rámci výkonu práva na svobodu projevu. To, co je významné z pohledu Ministerstva vnitra, jsou pouze ty dezinformace a propaganda, které mají či mohou mít negativní dopad na vnitřní bezpečnost České republiky.

V první řadě jde o ty případy, které naplňují skutkovou podstatu některých trestných činů. Ale i v případech, kdy daný dezinformační či propagandistický akt neporušuje žádný právní předpis (což je většina), může stále představovat nebezpečí pro vnitřní bezpečnost státu.

Příkladem může být „praní špinavých informací“. Postupně na sebe odkazující zdroje vedou k tomu, že se původně „špinavý“ nebo nijak nezjištěný, neprokázaný původ informace postupně „očistí“ tím, že ho převezmou i seriózní média.

Dalším příkladem je tzv. obsah bez záruky – tedy informace bez záruky kvality, obsahu i původu. Dezinformace svůj původ cíleně zatajují či falšují (podobně jako padělané zboží), nebo svůj původ vůbec neuvádějí a nikdy neručí za obsah informací. Důvěryhodná média naopak zdroje ověřují, uvádějí fakta (a tam, kde nejsou k dispozici, jasně rozlišují fakta od domněnek či názorů) a za kvalitu šířených informací odpovídají (např. tím, že v případě pochybení zveřejní omluvu a opravu).

Značná část toho, co publikují dezinformační platformy, se může zakládat na faktech, avšak obsahovat vymyšlenou nebo zkreslenou „nadstavbu“. Tím získávají dezinformace falešný punc věrohodnosti.

Nebezpečí tkví v tom, že dezinformační obsah nepodkopává autoritu např. jednoho konkrétního politika nebo politické strany, ale často způsobuje nedůvěru vůči médiím jako takovým, vůči politickému systému či samotné demokracii. Navíc dezinformace vzbuzují apatii, jelikož šíří myšlenku, že „věřit se nedá ničemu“ a „dělat s tím nejde nic“, protože všechno mají v rukou všemocné šedé eminence.

Zdroj:

Ministerstvo vnitra České republiky: Definice dezinformací a propagandy [online]. Praha: MZV ČR, 2023 [cit. 2023-05-13].
Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>